

بىز كىم؟ تورگمىن آيدىنگلارى نىنگ بو گونگى ياغدايننا سىن! (مانگقورتلىق حاقىندا كلام آغىز گوررىنگ)

بىرىنى آتا- بابا داپلرىدىن داشلاشدىرىپ، گچمىشىنى اونوتدىرىپ، اوز حالقى نىنگ مى و روحى بايلىقلارنى دوداق چوۋىرە ر درجە سىنە يتىرماگە سىياسى ترمىنولوگىدا "النه اتمك" دىيلىار.
النه/ اليناسيون سوزى نىنگ مانىسىنا دولى دوشونمك اوچىن قىرقيزىستانىنگ دونيا بللى يازىجىسى چنگىز آىماتوف يىنگ "عاصىرا بارابار گون" رومانىنى اوقاماغىنگىزى ماصلاحات برىارىس. شول رومان اساسىندا تورگمىستان- توركىه كىنوماتوگرافلارى نىنگ «مانگقورت» آدى بىلن اورتاق صوراتا دوشورن فىلىمى- دە دىسنگ تاسىن. شول فىلمدە تورگمىستانىنگ مشهور آرتىستكاسى ماياگوزل آى مآدوا و آرتىستى حوجادوردى نارلىف، توركىه لى طارق تارجان اوز روللارنى دىسنگ باشارجانگلى بىرىنە يتىرىپىدىرلر.

رومان يا- دە فىلم شئىلە باشلانبار. پاراخات اوتوران توركلرىنگ اوستونە چىن طاراپىندان سىل يالى آقىپ گلن "ژوان- ژوان" دىبن واغشى بىر توپار هجوم ادىپ، اولارى غىرىار، ماللارنى تالايار و بىگىتلىرىنى قول اتمك اوچىن بىسىر آلپ گىدىار. بىسىر دوشنلرىنگ آراسىندا طوى توتوپ اۋىلە نىپ دوران حانىنگ اوغلى- دا (فىلمدە يول آمان/طارق تارجان) بار.

"ژوان- ژوان" لار بىسىر آلپ گىتلىرىنگ ساچلارنى سىرىپ، تازە سوپولان دويانىنگ حامىنى تلىك يالى ادىپ اولارىنگ باشىنا ياپشىران يالى ادىپ داقىپ، ال-آياقلارنى دانگىپ گونىنگ آشاغىندا ياتىرىار لار. بىرناچە گوندىن سونگرا حام غاتاپ باشلايار و اونى گە يدىرلن آدمى غاتى غىنايار. اونونگ ساچى بولسا ترسىنە ياغنى بە يىسىنا طاراپ اۋسىار. غاراض شئىدىپ اول اوز گچمىشىنى اونودىپ، تازە حوجابىن يىنگ قولونا اۋورلىيار. بو واقعدان آى، يىل گچيار. يول آمانىنگ اجه سى (فىلمدە ماياگوزل آى مآدوا) اوغونىنگ گوزلە گىنە چىقىار. چوپانە اۋرىلن حان اوغونى تاپيار. اونى آلپ غاچچاق بوليار. اما يول آمان اوز اجه سىنى تاناميار. اجه سىنى چاغالىقدان اونونگ بوپوننا داقىلان دوومانى جىنگىگىردادىپ باشلايار. يول آمان بىراز اويلانىپ گچمىشىنى يادلاچاق بوليار ولى واغشى حانىنگ سركرده سى: "اول عيال سنگ دوشمانىنگ، اونى آتىپ اۋلدىر" دىيپ يول آمانا بوپروق برىار. بىگىت گوزىنى غىرپمانى، اجه سىنى اوقا توتوپ اۋلدورىار. اينە بو بىگىت دولى مانگقورتلاشان ياغنى مانگىزى/ بە يىسى غوران(مانگ = مانگىز، قورت = غورىماق)

¹ بو اثر "روزى بە درازى قرن" آدى بىلن پارس دىلنە ترچىمە ادلىدى.

مانگقورت بولان آدم سۆگونجه، كآيينجه، كمسیدما بویون بولیار، اونداه بو زاتلارا غارشى دوشونجه دویوندن یوق. اول بریلن بویروغى، گۆركزمانى گۆز یوموپ یرینه یتریار، بریلن بویروق حاقیندا اویلانوق، اونونگ اویلانماغا حاقى یوق، اونگا گۆزى- ده یتنه نوق. بارپپ یاتان "لیبه ی آقا". "تلیك گتیر دییسنگ، كله گتیریار". مانگقورت یاد مدنیتی اؤزینگی یالی سؤییار، اونگا ایخلاص بیلن حیذمات ادیار.

یورت باسارلار حالقینگ گرچك اوغوللارینی سایلپ اولاری اؤز "اؤسن" مدنیتلرینده یتیشدیرمك! اوچین مرکزها ایبریأرلر. اولارینگ آنگینی زاهرلأپ، اشیتمه ديك حوش سؤزلرى بیلن به بیئلرینی یوویارلار و اولاری صادق غولا اؤویریأرلر.(آتش بدون دود سریالینده تهرانداه اوقاپ دكتر بولوپ توركمنصأحرا اؤوریلیپ گلن پالاس ینگ رولى). بیز بو تراگه دیانینگ ارضاشانینگ دؤورینده عامالا آشیریلاندىغینی بیلیأریس. تهرانداه اوقاتماق بهاناسی بیلن بیرتوپار توركمن بیگیدینی آلیپ گیتدیلر. بندرشاه (حأصیركى بندرتوركمن) و أستراباتدا (حأصیركى گورگن) شأهرلرینده به بیئلری یوویان مرکزله دؤره تدیلر. شول مرکزله اوقاپ یتیشن توركمن بیگیتلر سونگرا "توده" یا- دا "دموكرات" پارتیانینگ آکتیویستلرینه اؤوریلیپ، اولارینگ پروپاگانداسینی ایخلاص بیلن، جان ادیپ یؤره تدیلر. بو پروسس حتی پهلوی رژیمى آغداریلاندان سونگام، بو گونلرم دوام ادیپ گلیأر. نه باتیر بیگتلمیز فدایی لارینگ یا- دا پارسلارینگ باشغا بیر سیاسی پارتیاسی نینگ قوربانى بولدولار و بولوپ گلیأرلر. بیر یوردی غان چاپقمازدان باسیپ آلیپ بولمایشی یالی، تالانگچیلار گۆز ديكن یوردی نینگ آدملازینی "واغشى"، "غالتامان" ... دییپ اولاری غارالاپ، هجوم اتمأگه اساس دؤره دیأرلر. كولونیالیستلر ایلكینجی تاپغیردا بویون اگن حالقینگ بایلدیغینی تالایارلار، دورا- بارا اول حالقینگ تاریخینی، دیلینی، ملی بويسانجینی قالدیلدیرپ، اولاری یوق اتمگینگ اوغرونا چیقیارلار. عالیم سوماقلازینی یوللاپ، ازیلن حالقینگ آراسیندا اؤز مکیرلی پلانلارینی عامالا آشیرماغا سینانشیارلار. ارضاشانینگ دؤورینده توركمنصأحرا ادا حاربى مکدلر یولا قویولپ، توركمن بیگیتلرینی زور بیلن اول یرده اوقادیپ، به بیئلرینی زاهرله دیلر. آیاغا غالماز یالی ازیلن حالق حور- حومسى ساقلانیار. مونگا غارامان اگر- ده اولار باسیبالجیلار غارشى غوزغالانگ توروايسالار غیزغین گولله، اوق- یاراغ ایشلأپ باشلایار. بو گزك باسیبالجیلار بار گویجی بیلن ازیلن حالقى ماسغارالاپ، اوستوندن گولیپ، ینگیشلرینی طویلایارلار. (شیلات دیین فیلمده حوجامحمدینگ- داود رشیدی نینگ، شیلات ینگ رئیسى- قدکچیان طاراپیندان ماسغارا ادیلیشى یالی). موندان یتیلأک ارک- اختیار، مردلیک قادالاری بوزولیار. بئيله یاغداىی دؤرتمکده باسیبالجیلارینگ پسخیولوگیک قوللوقلاری بار گویجی بیلن ایشله دیلیأر. پهلوی رژیمى نینگ حکم سورن ۵۰ ینللیق دؤرینده بو شوم سیاست اؤز میوه سینی بردی. سونگقى دؤویرله ده حتی توركمنچه گپله مأنى اونودان ماشغالالارا دوش گلیندی.

يورت باسارلار يسير بولان حالقى مانگفورتلاشديرماق اوچين هر دورلى فاکتورلاردان حتى دين دن هم پئيدالانيارلار. اولارا اوزىنى ساتان ملا- مفتى لر گرک. مونگا بيز هم پهلوى هم- ده حاضيركى دؤورده شاپات بولدوق. رژيم طاراپيندان كآبير آخونلاريميزينگ آغزينا امگزيك بريليار. انتك سيلاغ- مزدا ماشين و ... اولارى رژيمينگ حيزماتكارينه اؤويريار. اونسونگ جمعيتده تآثيرلى بولوپ بيلجك روحانيلار رژيمينگ ادن- اتديليگينه "يوق" ديپ بيله نوقلار. اوبادير، شآهر آدلاريميزى پارسلاشديرسينلار، دريادان قاچاق باليق اولايارلار ديپ ييگيتلر يميزى پاخين اتسينلر، تاپاودى يوق اولار بو ياغدايا غارشيليق گؤركزيپ بيله نوقلار. باسيبالجیلارينگ ظاليم سياساتينا بويون اگمه ديك حاقيقى روحانيلاريميز بولسا ايزار لانيار، اولارا اولوم حاوپى آبانديريليار.

مانگفورت بولان آدم "حأ، دو غريدير" ديمكن باشغا زادا يارانوق. اول حتى عاليم يا- دا يازيجى بولاندا- دا، اؤز حالقى نينگ حاقيقى، اينگ دروايس طالاپلارى بيلن مشغوللانمان، أونيق-اوشاق مسئله لر بيلن گويمينيار. شئيله اوميدسيز ياغدايا حالق اؤز آرزو-ايسلگرينى دويشلرينده، دستانلارينا، اوسلاريندان گؤزله يار. سالئر غازان، گؤر وغلى، ماغتموقولى يالى شاخصيتلرينگ اوبرازلارى بيلن ياتيپ توريارلار. "قاھريمانا مآتآچ بولان حالقينگ داد گونينه" ديين ناquil بو يرده اؤز آيدينگ ميثالينى تاپيار.

مانگفورت " يل نيردن اؤسسە شول طاراپا غيشاريار ". شئيله ياغدايا دوچار بولان بير اينتله گنتينگ دورموشينى شئيله صوراتلانديرسا بولار:

اول ايلكى بادا داشاردان آبانان مدنيتينگ آراسيندا اريپ، آسسيمييله بوليار. ايكينجى تاپغيردا اونگا سانجى دگن يالى شوکه بوليار. ايندى "بارسا گلر يا- دا بارسا گلمز" يولونگ چاتريغيندا دورانديغيني آنگيپ غاليار. بو تاپغيردا اول اؤز حالقى نينگ چکيپ گلآن جبرينى اؤورنماگه سينانشيار. اما مونى تويس يوره گى بيلن دأل، مکانیکی گؤرنيشده- کيچى ديلدن بارده اديار. شول سبآپدن حالقينگ يوره گينده اورناشيپ بيلمه يار. جانسيز ماشين يالى دويغولانيار. اوچونجى تاپغيردا جاديلانان دونى سيريب تاشلاپ، سؤوش دونونى گه بيار و اؤز حالقى نينگ ايسلگ- آرزولاريني بيان اديپ باشلايار. چاغالارى بيلن انه ديلينده گورلشيار. يئلار بويى "اينترناسيوناليزمه" "حالقلارينگ دوستلوغينا" ادن قوللوغى نينگ پوچديغينا دولى گؤز يتيريار. موندان بويانا اول اؤز ناسيونينا/ حالقينا قوللوق اتمآگه ائمتيليار. شونلوق بيلن اول اوزىنى تاناپ باشلايار. "اؤزىنى تانان ولى" ديپليدير.

قورقى دوگمى/ علاماتى آيريليپ باشلانسونگ اول يورت باسارلارينگ غارشيسيندا باشينى ديك توتماغى باشاريار. ايندى اول اوزىنى تآزه دن دونيا اينن يالى، حاقيقى انسان يالى دوييار. اونونگ هر

بىر سۆزىندە "واطان"، "ايل-گون" سۆيگۈسى مۇچ اوريار. خالق اونونگ داشينا يىغنانشار. اونونگ دوشونجه سينده "اركينلىك" بىلن "خالق" بىرى- بىرىدىن آيرىلماز " اوغورداش سۆزلره اؤوريليار. كؤمورينگ مونگ غات يرينگ آستيندا الماسه اؤريليشى يالى، بيزينگ بو اينتله گنتيميز- ده تاپلانپ باشلار، كسگير آمازا اؤريليار. شئله ليك بىلن تازه بىر اينانچ دؤره يار. **اينه شوندان سونگ اول " بيز كيم؟" دىيپ اوزينه سوراغ بريار.**

آدم پاخير گؤزوني آچىپ داش- تۆوه رگيني تاناپ باشلانسونگ اونونگ انگيندا مونگ دورلى سوراغ دؤره يار. اول ايلكى بادا انه-آتاسيني، ياديني- ياقينيني، قونگشى- قولاميني تاناماغا سيناتشيار. حاص دوغروسى اوزيني تاناماغا سيناتشيار. توركلرينگ ايلكىنجى سۆزليگيني دوزن كاشغارلى ماخميدينگ "ديوان الغات تورك" اثرينده ايكي آدم دوشوشاندا "كىملردن بوليار سينگ" دىين سوراغينگ برىلياندىگيني، سورالان آدم بولسا "يدى آرقاسيني" تاناماليدىغيني بللأپ گچيار. گچميشيني بيلمه ديگينگ، گلجگى بولماز " دىين آتا سۆزدن پاهيم آليپ، خيوه حانى بولغازى نينگ بو يروغى بىلن يازيلان "شجره تراكمه" دىين اثريندن بىر ميثال گتير يارىس:

بىر ماحال آسوده اوتوران توركلرينگ اوستونه دوشمان چوزوپ، بار حالقى غىريار. غىرغىنچىليقدان سانليجا آدم غوتولپ، گور جنگله غاچىپ آتار. اولار اول برده ياغنى "ارگنه قون دا" ياشابريارلر. سانلارى كؤپليار. بىر باردا اولارينگ انگيندا: " بيز كيم" دىين سوراغ دؤره يار. اولار آتا يورتلاريني تاپماق اوچىن يولا دوشيارلر. گور جنگل ينگ ايچينده نىرأ گيتجكلرينى بيلمه يارلر. شوندا "بوزقورت" (بوز= خاكسترى) اولارا: " اگر- ده شو اولى داشينگ آرقاسيندا اوت ياقسانگيز كؤمور داش اريپ، سيزه يول آچيلار" دىيار هم اولارى ساغ-آمان آتا يورتلارينا آشيريار. اولارينگ آتا يورتلارينا بارىپ طوى توتان گونى ۲۱- نجى مارسه/ تازه يئلا غابات گلنديگى- ده آيدىليار. شوندا سونگ هر يئلينگ شو گونىنى يۇرپته دابارا بىلن بللأپ گلپيدىرلر. ارگنه قون دان يورتلارينا گلشلىرينه اولى داغىينگ آرقاسيندا اوت ياقىپ گچلگه تاپيلاندىغىنى ياتلاماق اوچىن، حان، اوتدا غىزيپ دوران دمىرى اورماق بىلن طويى باشلايدىر.

اينه بو- دا تازه يئلينگ باشغاچا آيدىلاندا نوروزينگ توركلرينگ آراسيندا اولى دابارا بىلن بلله نندىگينه بىر دليل. يۇنه دوشمانلارينگ يالان تائىرينه دوشوپ، "نوروز پارسلارينگقى، كردلرينگقى" دىين پروپاگانداسى و بيزينگ آخونلاريمىزىنگ اسلامدا بار بولان بايرامچىليقلارى يوار ادنلىگى سبأپلى تاره يئل/ نوروز بايرامىنى بلله مأن گلديك.

بو رواياتى ياتلاماقدان ماقصادىم هر بىر حالقونگ اوزىنى تاناماغا ايچدن سىزيپ گليان دويغولارى نينگ بارديغىنى گؤركزمكدن عبارت. بو پاهيم دورلى آدملاردا، دورلى غاتلاقلاردا آز- كان تاپاوتلى

بوليار. كيم- ده كيم باشمىزا اورتيلن غارا پردانى تيزرأك سيريپ، اوندان حالاص بولسا، شونچا- دا تيز اوزىنى تاناپ ولى ليك درجه سينه يتيار.

دوغوسى، حاق يولونى، حاقىقاتى تاپماق انگسات هم دأل. اونى "يدى غات يرينگ آستيندا" گيزلاپديرلر. حاقىقات بير ماحال "قيرات" بولوپ گليار، گوروغلى بگ اونى تاپماق اوچين اودا- سوا اوروپ، قالاندار اشگينه گيريأر، يا- دا ماغتيغولى شاهير حاقىقاتى دوشونده گورن ارنلردن سورايار. ارتكى لريميزده "حاقىقاتينگ"، "ديرليك سووينگ" گوزلگينده ديين تئمالاردا- دا اونى گورسه بوليار.

كأماحال " ير غاتى بولسا، اوكوز اوكوزدن گوره ر " دييليشى يالى بيز- م دردلريميزه ام بولجاق درمانى اوز آراميزدان دأل- ده شول بلانى باشمىزه سالان دوشمانلاردان آراياريس. باشمىزا اينن بلا- بترينگ سبابىنى دينگه داشاردان آبانان حاويلاردا گورمانى، " بلانينگ صاپى نينگ اوزمىزده ديگينى- ده اونودياريس. بو بارادا شئيله روايات بار:

" بير ماحال گور جنگل ينگ ايچينده آلا غالماغال توريار. كيچى آغاچلار باريپ غاررى آغاچا: "پالتا ديين بلا تاپلدى، باريميزينگ كوكونى كسيپ گليار، نأتسك" دييارلر. اوندا غوجا آغاچ: " بارينگ گورينگ اونونگ بير زادى حوكمان اوزوميزدن دير " دييار. گورسه لر پالتانينگ ساپى آغاچدان اكنى". يا- دا چویشانينگ جانى اونيق چأگه دن، داشدان، اونونگ غانيم دوشمانى- دا داش ديغينى يادلایلينگ.

بيز اوز انه ديليميزه، مى مدنيتميزه كم بها غاراساق، دوشمانلاريميزينگ حشلله قاقايپ بگنجكلرى ايكوچسيزدير. اوندا گلينگ دوستلاريميزى شاد، دوشمانلاريميزى مات" اديلينگ.
